КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

ФЕДОТОВА Оксана Олегівна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ДОПОМІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ БІБЛІОГРАФІЇ У 20-30-х рр. XX СТОЛІТТЯ

17.00.08 - теорія і історія культури

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата історичних наук

Київ - 1995

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському державному інституті культури.

Науковий керівник: кандидат історичних наук,
професор Бабич Василь Степанович

Офіційні опоненти: доктор історичних наук,
професор Сирцова Світлана Михайлівна

кандидат філологічних наук,
Коновець Олександр Федорович

Провідна установа: Київський державний педагогічний університет ім.М.Драгоманова

Захист відбудеться 30 березня 1995 р. о 16^{30} на засіданні спеціалізованої ради Д.01.34.02 при Київському державному інституті культури за адресою: /252133, м.Київ-133, вул.Щорса,36, ауд. 209/

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Київського державного інституту культури /м.Київ, вул.Щорса, 36/.

Автореферат розіслано "____" лютого 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради Загадарчук Г.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

А к т у а л ь н і с т ь д о с л і д ж е н н я. Відродження культури українського народу потребує повернення втраченого, забутого, нової оцінки вже відомого. Історія нашої держави поступово звільняється від "білих плям", фальсифікацій. І на сьогодні вже вирішується питання про повноту історичної та культурної пам"яті, про повернення усіх цінностей, замовчуваних, втрачених протягом більш як півстоліття.

Здобуття Україною незалежності дозволило з нових позицій підійти до розв"язання багатьох проблем суспільного життя в усіх його реаліях і проявах.

Одним з найактуальніших питань сьогодні є повернення народові України національної самосвідомості й духовності, у вирішенні якого важко перебільшити значення книги.

Шлях українського народу до незалежності – це часи віковічного поневолення й руйнування, ідеологічного знецінення політичного, інтелектуального, культурного потенціалу нації – шлях багатьох поколінь. Ось чому повернення народові його надбань, і перш за все історичної культурної спадщини, спрямовує творчий пошук сучасних дослідників у будь-якій галузі науки, в тому числі й на ниві науково-допоміжної літературної бібліографії.

Місце бібліографії у науковій роботі, тісні зв"язки науки та бібліографії з достатньою повнотою висвітлені багатьма авторами, які довели, що бібліографія є невід"ємною складовою розвитку будь-якої галузі знань, однією з найбільш важливих частин наукової проблематики, що спирається на глибоке вивчення вже досягнутого рівня науки. Узагальнення досягнень бібліографічної науки дає поштовх до її подальшого розвитку, допомагає намітити її потреби та завдання. Від стану розробки бібліографії та інших допоміжних дисциплін значною мірою залежить якість наукової продукції.

Особливо важлива роль бібліографії у науково-дослідній літературознавчій роботі. Адже для спеціалістів-літературознавців друковані джерела є основним, а іноді й єдиним об"єктом дослідження. Вітчизняні літературознавці й бібліографи всебічно і ґрунтовно показали місце і значення бібліографії літературознавства як однієї з допоміжних галузей науки про літературу, визначили її

специфіку, завдання та призначення, її тісний взаємозв"язок з розвитком науки про літературу, потреби якої вона обслуговує.

Досліджуючи історію української літературознавчої бібліографії, виходимо з загальноприйнятого у науковій літературі положення про те, що науково-допоміжна бібліографія є не тільки важливою допоміжною дисципліною певної галузі науки, але, водночас, і однією з галузей бібліографії взагалі.

Розглядаємо даний період історії української літературознавчої бібліографії в тісному зв"язку з розвитком українського літературознавства і, одночасно, з історією розвитку всієї бібліографічної роботи в країні.

Українська літературознавча бібліографія пройшла значний і складний шлях, збагатила науку про літературу багатьма бібліографічними посібниками.

Таким чином, пропоноване дослідження передбачає розгляд головних етапів еволюції українського літературознавства та літературознавчої бібліографії за вищезгаданий хронологічний період у загальному контексті розвитку вітчизняної історії та історії культури, що й обумовило актуальність даної роботи внаслідок недостатньої розробленості проблеми.

Теоретичною базою розв"язання даної проблеми є праці українських бібліографознавців з питань історії, теорії та методики організації бібліографії; роботи з питань історії, теорії та методології українського літературознавства та праці з історії України та української культури.

Теоретичні, методологічні основи української літературної бібліографії були закладені відомими бібліографами 20-х років К.Копержинським, Д.Неженком, М.Плеваком, М.Ясинським, М.Яшеком та іншими вченими.

Значну допомогу в ході дослідження надали положення й висновки наукових праць українських бібліографознавців з історії бібліографії художньої літератури та літературознавства у XIX - на початку XX ст. /Корнейчик І./; з історії, теорії й методології літературної бібліографії 20-30-х рр. XX ст. /Вовченко І., Гольденберг Л., Рева Н./; з історії діяльності бібліографічних товариств, організацій і окремих осіб /Гуменюк М., Королевич Н., Сороковська С./; з проблеми формування галузевої дисципліни "Бібліографія

художньої літератури і літературознавства" /Сілкова Г./.

У межах ближнього зарубіжжя теоретичною базою вивчення вказаної проблеми виступили роботи дослідників з питань історії літературної бібліографії, її теорії й методики /Ільїна О., Коровіцина С., Лауфер Е., Сляднєва Н. та ін./; інтеграційних тенденцій в літературній бібліографії /Андреєва І./; галузевих бібліографій літературно-художнього комплексу як предмета вузівського викладання /Бременко Т./; бібліографії літературної бібліографії як засоба інтенсифікації наукових досліджень в галузі літературознавства /Новоженова Т./; інформаційно-бібліографічного забезпечення білоруського літературознавства /Соколова Т./; галузевої специфіки науково-допоміжної літературної бібліографії /Давидова М., Зубов Е., Трубніков С., Шишкін С. та ін./.

Окремі питання літературної бібліографії також розглядалися вченими української діаспори. Так, теоретичні й методологічні проблеми української літературознавчої бібліографії неодноразово підіймалися в працях М.Тарнавської, А.Фесенка та інших вчених. Деякі аспекти історії діяльності бібліографічних осередків та відомих українських бібліографів розглядалися в роботах М.Бойка, Є.Касиняя, О.Соколишина.

В дисертаційному дослідженні були використані книгознавчі матеріали з історії Українського наукового інституту книгознавства, роботи з питань стану книгознавства у 20-х рр. /Биковський Л./; матеріали про виставку книжкової культури 1926 р. в Празі /Лотоцький О./; видання, в яких подавалися огляди нових книгознавчих журналів 20-30-х рр. /Животко А., Пеленський Є./; наукові статті, присвячені українському ренесансу 20-х рр. у книгознавстві /Фесенко А./ та публікації з історії бібліотечної справи, зокрема, з історії діяльності бібліотеки Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові /Дорошенко В., Кревецький І. та ін./ й загальної теорії і практики бібліотечної справи /Сірополко С./.

Робота спирається на грунтовні літературознавчі праці з історії української літератури Л.Білецького, С.Єфремова, С.Маслова, В.Науменка, В.Радзикевича; підсумовуючі літературознавчі огляди О.Білецького, Д.Горбова, К.Копержинського, О.Лежніва, В.Перетца, П.Филиповича; літературно-критичні замітки Я.Гординського, М.Зерова, О.Лейтеса; матеріали, присвячені творчості західноукраїнського письменства А.Животка, Є.Пеленського.

В працях вчених-літературознавців української діаспори П.Арсенича, М.Гальчука, М.Глобенка, П.Голубенка, Г.Костюка, Б.Кравцова, Ю.Лавріненка, В.Чапленка розглянуті питання взаємозв"язку літератури та ідеології, представлені історичні відомості, що стосуються терору проти українських письменників і вчених у 20-30-х рр XX ст.

Загальному розумінню процесів розвитку бібліографії на різних етапах сприяли грунтовні дослідження з історії України В.Даниленка, А.Жуковського, С.Кульчицького, О.Субтельного, В.Шаповала; монографії, в яких висвітлюються трагічні події 30-х рр. М.Ьажанського, Є.Пастернака; матеріали про боротьбу радянського уряду з "українським націоналізмом" під час II світової війни Д.Лобая, С.Підгайного; роботи з історії ВУАН Н.Полонської-Василенко; видання громадсько-політичного характеру Д.Донцова, Ю.Липи та ін.

Велике значення в ході роботи мали також праці з питань теорії і історії культури. В дослідженнях М.Залізняка, Ю.Ліпперта підіймаються проблеми загальної світової культури. Окремі аспекти історії української культури розглядаються в монографіях Є.Маланюка, М.Семчишина та ін. Певний інтерес представляють матеріали з культурного життя України 20-30-х рр. І.Калиновича, З.Кузелі, О.Лащенка, В.Науменка, С.Николишина, І.Огієнк. В.Петрова, Ь.Романенчука. Культурна діяльність української еміграції висвітлена в роботах В.Голубничого, С.Наріжного.

Актуальність проблеми та її недостатня розробленість внаслідок складності історичного періоду обумовила вибір теми дослідження й постановку завдань щодо аналізу стану української науково-допоміжної літературної бібліографії 20-30-х рр. XX століття.

Слід зробити окремі пояснення стосовно використання у дисертаційному дослідженні деяких термінів. Поруч із поняттям "бібліографія художньої літератури та літературознавства" у наукових джерелах також вживаються терміни - "літературознавча бібліографія" або "літературна бібліографія", які за своїм значенням не відрізняються від загальноприйнятого. У роботі нами застосовуються всі згадані термінологічні поняття, але перевага надається терміну "літературна бібліографія", як найбільш компактному за стилістикою.

Треба зазначити, що в дисертації використовуються також поняття "наукова літературна бібліографія" та "науково-інформаційна літературна бібліографія", запозичені нами із матеріалів теоретичної

дискусії стосовно подальших шляхів розвитку української бібліографії у 20-х рр. XX ст., що тривала на сторінках книгознавчої преси України. Згадані термінологічні поняття ми вживаємо як рівнозначні основному поняттю "науково-допоміжна літературна бібліографія" з метою дослідження історії становлення літературознавчої бібліографії як самостійної науки та формування її галузевої специфіки на рівні допоміжної літературознавчої дисципліни протягом XIX - початку XX століття.

За останні роки джерелознавча база науки збагатилася значною кількістю бібліографічних праць, різноманітних за своїм призначенням, змістом, методом опрацювання, проте рівень розробленості української науково-допоміжної літературної бібліографії на окремих етапах її розвитку ще недостатньо досліджений.

Велика робота була виконана Л.І.Гольденбергом, який вперше зробив спробу подати цілісну картину розвитку науково-допоміжної літературної бібліографії з 1917 року й зібрав відомості про опубліковані бібліографічні джерела і посібники, що дали певне уявлення про творчий доробок українських бібліографів.

Але на сьогоднішній день недосконало вивчена роль окремих наукових закладів, бібліотек, бібліографічних центрів, окремих бібліографів у розвитку української науково-допоміжної літературної бібліографії 20-30-х рр. XX ст. Недостатньо проаналізовані маловідомі матеріали про бібліографічне дослідження української літератури за межами України.

Недостатньо розглядалися також питання розвитку теорії, методології і методики літературознавчої бібліографії в Україні, хоча українські спеціалісти зробили вагомий внесок у розвиток теорії і практики літературної бібліографії, про що переконливо свідчить загальне піднесення науково-бібліографічного рівня друкованих бібліографічних праць.

Саме тому, в силу актуальності даної тематики згаданий історичний період розвитку української науково-допоміжної літературної бібліографії потребує окремого дослідження.

О б " є к т д о с л і д ж е н н я - бібліографічна діяльність окремих осіб та установ, що займалися підготовкою й випуском бібліографічної продукції в галузі науково-допоміжної літературної бібліографії за вказаний хронологічний період.

Предмет дослідження - науково-допоміжні посібники як найбільш суттєва ланка всієї системи бібліографічних джерел української літературної бібліографії.

Хронологічні межі дослідження - 20-30-ті рр. XX століття, як найбільш важливий для української науки період перебудови культури, літератури, бібліографії на принципово нових методологічних засадах. Необхідність грунтовного вивчення обраного часового відрізка пояснюється його недостатньою розробленістю у вітчизняному бібліографознавстві й історіографії, що обумовлено складністю ідеологічної політики 30-х рр.

Мета дослідження - показ основних тенденцій розвитку української літературознавчої бібліографії 20-30-х рр. XX ст. на основі виявлення нового фактичного матеріалу.

У зв"язку з поставленою метою було висунуто таку гіпотезу: загальна картина бібліографічної діяльності в галузі літературознавчої бібліографії розглядається як об"єктивне відображення літературного процесу при наступних умовах:

1/ дослідження значного попереднього досвіду, накопиченого дожовтневою науково-інформаційною літературною бібліографією;

2/ вивчення бібліографічної роботи під кутом зору літературознавства та на основі аналізу літературного життя 20-30-х рр.;

3/ розкриття політичних причин занепаду науково-допоміжної бібліографії в Україні у 30-х рр.;

4/ показу стану бібліографічного дослідження української літератури за межами України.

У відповідності до гіпотези були визначені такі завдання дослідження:

1/ розкрити залежність даного виду галузевої бібліографії від конкретно-історичних умов, а також від особливостей літературного процесу;

2/ проаналізувати стан науково-допоміжних джерел даного періоду;

3/ дослідити специфіку літературознавчої бібліографії як допоміжної дисципліни літературознавства перших десятиліть XX ст.;

4/ підсумувати творчий доробок українських вчених-літературознавців в галузі літературної бібліографії поза межами України.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є положення теорії пізнання об"єктивної дійсності

та принцип історизму, що вимагає врахування головних аспектів діалектики розвитку і зв"язку всіх явищ.

В процесі дослідження використовувались слідуючі м е т о д и: метод теоретичного та історичного аналізу проблеми, що дозволяє обгрунтувати генезис та конкретно-історичну обумовленість процесу розвитку української літературознавчої бібліографії як форми існування бібліографічної інформації; метод структурно-функціонального аналізу існуючої у 20-30-х рр. XX ст. системи українських літературознавчих бібліографічних посібників для класифікації її елементів в системі бібліографічної інформації; метод порівняльного аналізу.

Н а у к о в а н о в и з н а роботи обумовлюється висвітленням маловідомих фактів розвитку української науково-допоміжної бібліографії даного періоду, введенням в науковий обіг незаслужено забутих матеріалів та відновленням документів, без яких загальна картина стану вітчизняного літературознавства не може вважатися повною.

Т е о р е т и ч н е з н а ч е н н я дослідження полягає в тому, що головні положення й висновки, зроблені на основі аналізу тенденцій розвитку літературознавчої бібліографії 20-30-х рр. XX століття сприятимуть розгортанню цілеспрямованої практичної діяльності по активізації процесу розвитку аналогічного виду бібліографії на сьогоденному етапі.

П р а к т и ч н а з н а ч и м і с т ь даної роботи закључається в тому, що результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі вузів культури та інших гуманітарних навчальних закладів та в практичній науково-бібліографічній діяльності.

В дисертації на захист виносяться наступні положення:

I/ науково-допоміжна літературна бібліографія 20-30-х рр. XX ст. є логічним продовженчям її попереднього історичного розвитку у XIX столітті;

2/ еволюція даного виду галузевої бібліографії повинна розглядатися під кутом зору літературознавства та в контексті аналізу літературного життя того часу;

3/ об"єктивне дослідження української науково-допоміжної літературної бібліографії вказаного періоду неможливе без розгляду

проблеми на загальному історичному та культурному фоні;

4/ спад науково-допоміжної літературної бібліографії 30-х рр. XX ст. в тогочасній Радянській Україні не був глибоким, оскільки значна робота в галузі української літературної бібліографії провадилася в Україні та за її межами.

Достовірність дослідження підтверджується шляхом комплексного використання системи методів щодо вивчення даної проблеми, широкої джерелознавчої бази, наслідків інформаційно-пошукової роботи попередників, результатів бібліографічної обробки вивчених матеріалів.

Джерельну базу дослідження складають матеріали фондів бібліотек: Центральної наукової бібліотеки ім.В.І.Вернадського НАН України, Національної Парламентської бібліотеки України, Державної історичної бібліотеки України, Бібліотеки української діаспори, бібліотеки Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України, бібліотеки Київського державного інституту культури, бібліотеки Київського університету ім.Т.Шевченка, бібліотеки Києво-Могилянської Академії, бібліотеки ЦДАМЛМ України, бібліотеки ЦДІА України та інших.

Головним джерелом інформації про стан бібліографічної роботи на даному етапі її еволюції було безпосереднє ознайомлення з практичним досвідом українських бібліографів-літературознавців, тобто комплексне вивчення бібліографічних матеріалів літературознавчого характеру, що виходили в Україні та за її межами у вигляді бібліографічних покажчиків, списків, реєстрів, оглядів літератури в журналах, літературно-критичних розвідках, тощо /вся літературознавча бібліографічна продукція, опрацьована в дисертації, представлена у додатку до роботи/.

Значну джерелознавчу базу сформували бібліографічні матеріали другого ступеню, зібрані С.Ясинським, Є.Пеленським, Л.Гольденбергом, І.Вовченко.

Відомо, що історію становлення кожної науки характеризують не лише бібліографічні видання, що вийшли друком, але й ті матеріали, які внаслідок різних причин свого часу не були опубліковані. В дослідженні нами використані архівні фонди відділу рукописів ЦНБ НАН України, ЦДАВО України, ЦДІА України, ЦДАМЛМ. Але архівно-пошукова робота у цій галузі надзвичайно ускладнюється – матеріали деяких

архівів знаходяться в несистематизованому вигляді /ЦДАМЛМ України/. Архіви, пов"язані з діяльністю окремих установ 20-30-х рр. /Інститут літератури ім.Т.Г.Шевченка/, ще й досі не розшукані. Доступ до матеріалів значно ускладнюється через те, що велика кількість їх свого часу осіла за кордоном України та зберігається в державних архівах таких країн, як Німеччина, Польща, Чехо-Словаччина, Франція, США, Австралія та інші. Окремі документи знаходяться в особистих архівах вчених української діаспори і дослідити їх поки що немає практичної можливості.

А п р о б а ц і я т а в п р о в а д ж е н н я наслідків дослідження:

Найбільш важливі положення роботи апробовані на Всеукраїнській науковій конференції 22-24 вересня 1993 року "Бібліотека і бібліотечна професія в умовах інформатизації суспільства", присвяченій 25-річчю КДІК, науково-практичній конференції "Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні", приуроченій до 55-річчя Державної історичної бібліотеки України та конференціях факультету бібліотечно-інформаційних систем КДІК /1992 р., 1993 р., 1994 р./

С т р у к т у р а д и с е р т а ц і ї : Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, бібліографії літературознавчої бібліографії, основної використаної літератури та додатку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У в с т у п і обґрунтовані актуальність, мета, завдання, гіпотеза, методологія і методика дослідження, наукова новизна, теоретична і практична значимість роботи, формулюються основні положення, що виносяться на захист, а також обґрунтовуються достовірність, апробація та впровадження результатів дослідження.

В п е р ш о м у р о з д і л і "Українська науково-допоміжна літературна бібліографія за період з 1837 по 1930 рр." подано матеріали з історії становлення української літературознавчої бібліографії від початку її виникнення до 1917 року та зроблено аналіз розвитку науково-допоміжної літературної бібліографії 20-х рр. в загальному контексті літературознавства.

На етапі свого становлення у 1837 році бібліографія худож-

ньої літератури і літературознавства була складовою частиною історії літератури та літературної критики й розвивалася як їх допоміжна галузь, але ще не сформувалася як самостійна наука. Бібліографія літератури науково-інформаційного характеру періодично з"являлася у вигляді додатків до різного роду літературно-критичних робіт. Поступово розвиваючись у контексті загальної історії літератури, літературна бібліографія починає набирати притаманних їй рис. Формується читацьке призначення бібліографічних матеріалів та визначається мета подачі пропонованих науковцям робіт.

Першою науковою спробою розробки теорії й методології науково-допоміжної літературної бібліографії стала рецензія літератора М.Д.Мізка, надрукована 1862 року. Згадана робота визначила основні тенденції майбутнього розвитку літературознавчої бібліографії та окреслила першочергові завдання, які, на погляд вченого, вона повинна була вирішити.

Але першу появу самостійної літературознавчої бібліографічної праці ми пов"язуємо з 1883 р. та ім"ям видатного українського бібліографа М.Ф.Комарова. Саме цього року побачив світ "Бібліографічний покажчик нової української літератури", що підсумував результати її розвитку від 1798 по 1883 рік. За методикою опрацювання матеріалів даний посібник можна віднести до матеріалів науково-допоміжного характеру.

Подальший розвиток літературознавчої бібліографії був тісно поєднаний із діяльністю наукових товариств, що виникли наприкінці XIX століття, насамперед з роботою Наукового товариства ім.Т.Г.Шевченка у Львові та Одеського бібліографічного товариства.

Проте до 1917 р. науковою працею в галузі літературної бібліографії займалися здебільшого бібліографи-аматори. Окремі спроби бібліографування матеріалів для потреб науки про літературу уявляли собою доволі цікаві матеріали в ділянці художньої літератури, але системного характеру не мали.

Проаналізовані бібліографічні матеріали діячів цього періоду були упорядковані на різному науково-бібліографічному рівні. Ще не були вироблені теоретичні і методологічні засади літературної бібліографії, як, втім, і бібліографії в цілому, місце якої серед інших споріднених дисциплін також не було визначено. Дослідники української літератури відчували гостру потребу в організації грунтовної і надійної бібліографічної бази для своєї роботи. Це стало

особливо помітним на початку 20-х років XX століття. На чергу дня постала необхідність у всебічній бібліографічній розробці історико-літературних фактів, відомостей, матеріалів.

Необхідно було, насамперед, скласти уявлення про окремі видання творів українських письменників і публікації текстів в російських і українських періодичних виданнях і збірниках, зібрати відомості про критичні статті і рецензії на художні твори, виявити деякі інші потрібні дослідникові матеріали, заклавши, таким чином, відповідну джерелознавчу базу для вивчення історії української літератури. Крім того, ці бібліографічні матеріали мали створити повну картину розвитку української літератури, відкрити нові, раніше майже невідомі літературні явища і факти, сприяти з"ясуванню важливих літературознавчих проблем.

Саме тому перед бібліографами постав цілий ряд завдань, пов"язаних з літературознавчою бібліографією. Бібліографічна робота вчених даного періоду була логічним продовженням літературної діяльності їх великих попередників, які на відміну від бібліографів 20-х років, працювали в значно гірших умовах, що пояснювалось систематичними утисками української мови та культури.

Таким чином, українська літературознавча бібліографія перших десятиліть XX ст. не розпочинала своєї праці з нульової відмітки, як довгий час прийнято було зображувати в бібліографознавчій радянській літературі, проте мала вже значну історичну традицію.

У перші пореволюційні роки були створені наукові центри, які одразу підключилися до організації бібліографічної справи на нових засадах.

Найбільших здобутків літературознавча бібліографія досягла саме у 20-х рр. XX століття. Наявність великої кількості установ, що займалися роботою в галузі науково-допоміжної літературної бібліографії, сприяла тому, що літературознавча бібліографія збагатила вітчизняну науку багатьма бібліографічними посібниками.

Саме ті, що українські вчені-бібліографи даного періоду користувалися відносною свободою щодо наукової творчості, пояснюється їх надзвичайна плодовитість та наукова активність. Не випадково, що бібліографічний доробок українських дослідників представляє значний інтерес для сучасних істориків української літератури.

Літературна бібліографія, тісно пов"язана з еволюцією українського літературознавства, зазнавши на собі всі процеси

політичних змін того періоду, поповнила науку про літературу великою кількістю значних бібліографічних матеріалів.

Стан радянської літературної критики і літературознавства певною мірою відбився на бібліографічній роботі: на виборі тем для бібліографічної розробки, на відборі, методах організації і характеристики бібліографованих матеріалів, на методологічному і науковому рівні бібліографічних видань.

Поява бібліографічних матеріалів, безперечно, сприяла підготовчій роботі до створення фундаментальних літературознавчих досліджень і разом з тим, закладала системоутворюючу базу до появлення грунтовних праць з історії української літератури.

Одначе, на літературний процес негативно впливала бездумна, вульгарна підміна загальнолюдських цінностей класовими, що спричинялося до підміни естетичних понять політикою, до надмірної ідеологізації всього мистецтва, а в кінцевому підсумку, вело до безпідставних звинувачень багатьох митців у "націоналізмі", інших "ізмах" та ухилах.

Характерною особливістю 20-х років було те, що українська літературна наука й бібліографія користувалися ще відносною свободою щодо вибору методології дослідження. Не були вони обмежені цілковито якоюсь однією панівною методологією. Дослідники, віддаючи данину /інколи здебільшого словесну/ офіційній політичній дійсності, в залежності від об"єкта дослідження, від власного уподобання і засвоєння традицій, використовували все ж таки розмаїття методологічних принципів та засобів. Намагання прибічників марксистської методології посісти панівне становище в українській бібліографії, незважаючи на сильну протекцію з боку офіційних урядово-партійних кіл, в практиці, фактично до 1930 року, всеохоплюючого успіху не мали. Значна частина українських вчених працювала за такою методою, яка відповідала їхньому науковому сумлінню.

В другому розділі "Підготовка і видання бібліографічних матеріалів з художньої літератури і літературознавства у 20-х рр. та теоретичне опрацювання вітчизняними бібліографознавцями методологічних питань науково-допоміжної літературної бібліографії" - представлені бібліографічні посібники, що складають бібліографічний апарат українського радянського літературознавства за вищезгаданий період та матеріали, ...і розкривають галузеву специфіку літературознавчої бібліографії під кутом зору

загальної теорії й методики бібліографії.

Розглянувши на теоретичному й практичному рівні стан української літературознавчої бібліографії 20-х років, було зроблено висновок, що науково-допоміжна літературна бібліографія на тому етапі задовольняла різнобічні, дедалі зростаючі запити науковців.

В галузі бібліографії художньої літератури переважного значення набули персональні посібники, присвячені творчості українського письменства та митців літературного слова братніх народів.

Бібліографія літературознавства охарактеризувалася появою покажчиків, що відображали матеріали з історії та теорії літератури. Але переважна кількість бібліографічних робіт була присвячена аналізу тогочасного літературного процесу.

Однак, не всі списки і покажчики були укладені на належному методологічному рівні, бракувало досвіду і практики в складанні бібліографічних посібників. Недосконалою була структура бібліографічних матеріалів. Майже в усіх списках та покажчиках укладачі дотримувалися алфавітного порядку розташування творів. Незначна кількість бібліографів анотувала подану літературу. Але поступово методика, а в зв"язку з цим і структура бібліографічних покажчиків для потреб науки удосконалювалась.

Питання теорії та методології української літературознавчої бібліографії знайшли своє відображення на сторінках періодичних видань 20-х років. Потреба та необхідність їх обговорення пояснювались галузевою специфікою науково-допоміжної літературної бібліографії. Якщо протягом попереднього історичного періоду проблема галузевої особливості літературознавчої бібліографії розглядалася з точки зору літературознавства, то у 20-х рр. вирішення її велося від бібліографознавства. Галузева специфіка науково-допоміжної літературної бібліографії була пов"язана з питаннями методики систематизації та оцінки матеріалів, що бібліографувалися. Відсутність єдиного підходу щодо вирішення цих завдань призвела до того, що на даному періоді точилися гострі дискусії стосовно методики бібліографічної роботи.

Важливі теоретичні і практичні проблеми літературної бібліографії, перспектив і завдань подальшої науково-бібліографічної розробки історії української літератури та творчості її окремих представників, деякі термінологічні питання порушувалися у статтях і рецензіях А.Бема, Ю.Меженка, М.Ясинського, И.Плевака, В.Перетца,

О.Білецького, І.Куліка, І.Айзенштока, М.Яшека, С.Борового, О.Горецького та інших українських літературознавців і бібліографів, які прагнули виробити нові методологічні основи науково-допоміжної бібліографії, шукали нових принципів і методів підготовки бібліографічних покажчиків з урахуванням специфіки літературознавчої бібліографії.

Хоча ці теоретичні виступи й були ще далекими від високого рівня методології, яка тоді лише починала пробивати собі шляхи до бібліографічної справи, але основні принципові міркування їх авторів ще й досі не втратили свого наукового і практичного значення і, безперечно, відбилися у роботі упорядників багатьох бібліографічних посібників з питань літератури.

Таким чином, результати вивчення галузевої специфіки науково-допоміжної літературної бібліографії 20-х рр. у значній мірі визначалися станом розробки її теорії та методології, домінуючим напрямком від літературознавства у дослідженні проблеми, тому що на той період бібліографознавчий напрямок тільки оформлювався. Підхід від літературознавства повністю себе вичерпав. Тому подальше вивчення питання специфіки літературної бібліографії 20-х рр. повинно розглядатись у поєднанні історіографічного дослідження проблеми з системним аналізом літературознавства того періоду та розробкою теорії допоміжних дисциплін.

В т р е т ь о м у р о з д і л і дисертації "Причини кризових явищ в українській літературній науці 30-х рр. та загальний стан української літературознавчої бібліографії за рубежем" розкриваються причини занепаду вітчизняного літературознавства й науково-допоміжної літературної бібліографії в країні, характеризується рівень розвитку української літературознавчої бібліографії за кордоном України.

У 30-х рр. наукове літературознавство в Україні опинилося в тяжких умовах.

Від 1929 року, коли готувався процес СВУ, праця Академії Наук, а з нею й інших науково-дослідних установ стала об"єктом переслідувань. Небезпека збільшилася особливо від січня 1933 року, коли "Постановою Пленуму ЦК і Центральної Контрольної Комісії Всесоюзної КП /большевиків/" у Москві вся попередня політика "українізації" була визнана за незадовільну і цим фактично було висловлене недовір"я партійному й урядовому апаратові України. Наступ на

українську науку, зокрема, дуже негативно відбився на науковій роботі.

З 1929 року українська наука втратила С.Єфремова, М.Новицького, М.Грушевського, П.Филиповича, О.Дорошкевича, М.Плевака, М.Зерова, А.Шамрая та багатьох інших. Тимчасові "заступники" їх з молодих науковців теж ставали жертвами репресій.

Нищення культурних і наукових сил, надбань і починів, здійснене в культурних центрах України та інших республіках наприкінці двадцятих і протягом тридцятих років, призвело до того, що українська літературознавча наука й літературна бібліографія майже два десятиліття не розвивались. Здійснений внаслідок цієї нищівної акції розгром українських культурних діячів та науковців та їхнього літературно-мистецького та наукового доробку був тотальний, без будь-яких паралель в історії людства. Знищені були не тільки люди та їхні твори, їхні установи й школи, але водночас було проведено намагання вбити їхні погляди та ідеї за допомогою викреслення їх прізвищ і назв творів з наукової пам"яті та свідомості, бібліографічних й історіографічних покажчиків. Наукова активність і незалежність мислення української науки була паралізована, її творці - на дев"яносто відсотків вбиті, замкнені до концтаборів, вигнані з рідного краю і примушені довгі роки мовчати. Невелика решта вчених-літературознавців та бібліографів, що залишилася на свободі, була позбавлена можливостей подо творчої наукової діяльності.

Репресії, проведені радянським режимом наприкінці двадцятих і протягом тридцятих років були тотальними. Саме тому, на сьогоднішній день необхідним є зібрання й вивчення матеріалу, підсумування втрат, що їх зазнала українська наука.

У 30-х роках науково-допоміжна літературна бібліографія надовго занепала. Партія скерувала бібліографію постановою про обслуговування книгою масового читача в одному напрямку - пропагандистському, екомендуючи відповідну літературу масовому читачеві. Всі інші ділянки бібліографії були трактовані як формалізм, об"єктивізм, залишки буржуазно-націоналістичної ідеології, тощо, бо в літературознавстві й бібліографії йшла ідеологічна боротьба. Така особлива увага до "рекомендаційної" бібліографії призвела до повного занедбання, і навіть заперечення науково-допоміжної бібліографії.

Саме тому, за ці роки в галузі літературознавчої бібліографії не було опубліковано майже жодної грунтовної роботи. Деяке пожвавлення у науковій діяльності українських бібліографів, що намітилося наприкінці 30-х рр., було перервано початком II світової війни.

Але, якщо в Україні літературознавча бібліографія переживала період глибокого застою, то за її межами - на західноукраїнських землях і в еміграції тривав плідний розвиток наукової роботи.

Так, починаючи з 20-х рр., центром літературознавчої роботи в Галичині став Львів. Науковою діяльністю в галузі літературної бібліографії переважно до 1939 р. займалося "Бібліологічне товариство", яким було підготовлено ряд цікавих бібліографічних матеріалів.

Окрема робота провадилася також і в еміграції. Українська еміграція, що виникла внаслідок трагічних подій 1918-1920 рр. із самого початку свого існування була свідома не тільки політичних, але й національно-культурних завдань.

Розкидані по світу вчені-українці налагоджували зв"язки, прагнули працювати разом.

Справжня консолідація українських дослідників за кордоном бере свій початок з кінця 1921 року за допомогою уряду Чехо-Словацької республіки. Наукова робота українських дослідників зосередилася навколо ряду установ, що виникли за цей період на території Польщі, Чехо-Словаччини, Німеччини та інших країн.

Прямим свідченням спільної роботи українських вчених-бібліографів став Бібліографічний з"їзд, що відбувся у Празі у 1926 році. На форумі обговорювалися доволі важливі питання української бібліографічної науки, в тому числі літературознавчої бібліографії.

Проведений типо-видовий аналіз бібліографічних публікацій за кордоном України дає підставу вважати, що найбільшого поширення серед даних матеріалів мали додатки до творів українських письменників і персональні покажчики у вигляді окремих видань, або додатків до літературознавчих розвідок. Значне місце займали також бібліографічні посібники тематичного характеру, які відрізнялися різноманітністю тематики. Становлять інтерес для сучасних дослідників історії літератури бібліографічні огляди, підготовлені вченими української еміграції, які зробили чималий внесок у справу поточної літературознавчої бібліографії. Це, саме, такі бібліографи, як:

В.Дорошенко, З.Кузеля, Є.Пеленський, П.Богацький та ін.

Бібліографічна діяльність, що тривала в західноукраїнських землях та в еміграції, поступово припинилася з початком II світової війни.

Сьогодні, знайомлячись з документами, що складають результат наукової роботи українських вчених за межами України, слід позитивно оцінити працю тих, хто в тяжких умовах імігрантського життя утворили значну кількість осередків науково-культурного напрямку, віддати данину тим, хто зберігав і розвивав культурні цінності України, перебуваючи за її межами.

Таким чином, результати дослідження підтвердили висунуту гіпотезу.

Дисертація не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів наукової проблеми.

Пропозиції та рекомендації

Подальшому вивченню підлягає ряд питань науково-допоміжної літературної бібліографії.

До нерозв"язаних проблем літературознавчої бібліографії по сьогоднішній день належить відсутність чіткої теоретичної бази по складанню літературознавчих бібліографічних посібників, опису та систематизації матеріалів.

Одним з найважливіших завдань працівників бібліографічних та інформаційних служб є вивчення потреб науковців у бібліографічній інформації, диференціація їх читацьких інтересів і можливостей, а на підставі знання цих потреб та інтересів - чітке визначення типів і видів бібліографічних посібників, призначених для читачів різних категорій: вчених, бібліографів, редакторів, аспірантів, студентів тощо.

Літературознавці також слушно ставлять питання про необхідність створення бібліографії "Українська література за рубежем", куди можуть бути включені не лише книжкові видання творів, але й матеріали збірників, альманахів, періодичної преси, а також твори художні й публіцистичні, присвячені Україні. Необхідно зібрати зарубіжну критичну літературу про українське письменство 20-30-х років.

Значний інтерес для істориків літератури представляла б з метою більш глибокого дослідження згаданого періоду бібліографія літературних мемуарів, як основа для вивчення окремих етапів розвитку української літературознавчої науки, а також зведений покажчик дисертаційних праць з літературознавства, які в свій час були підготовлені та захищалися в різних наукових установах і вузах Києва, в тому числі й у 20-х рр. Останній покажчик мав би неоцінену інформаційно-бібліографічну вартість - адже дисертації містять насичені за обсягом інформації бібліографічні огляди та списки.

Своєчасне і кваліфіковане виконання складних завдань, що стоять перед українською літературознавчою бібліографією, неможливе без всебічного вивчення її історичного досвіду, аналізу тих досягнень та помилок, яких зазнало українське літературознавство в перші десятиліття радянської влади.

Сьогодні подальший розвиток літературознавчої бібліографії залежить також і від поглибленої розробки основних теоретичних проблем бібліографії, від посилення інтересу бібліографів до методичних питань складання бібліографічних посібників, від розуміння важливості й відповідальності цієї роботи.

Потребує всебічного обговорення ряд важливих методологічних та методичних питань створення бібліографічних покажчиків для потреб науковців.

Враховуючи теоретичні висновки та практичні досягнення літературознавчої бібліографії 20-30-х рр. та порівнюючи результати її розвитку із сьогоднішнім станом літературознавчої науки в Україні, необхідно визначити ті завдання, що стоять перед науково-допоміжною літературною бібліографією сьогодні і були так само актуальні у перші пожовтневі десятиліття.

Перш за все, необхідно чіткіше визначити основні особливості науково-допоміжної літературної бібліографії, обговорити важливі питання спеціальної термінології, питання добору і відбору літератури до покажчиків, призначених для наукової роботи, разом з тим, маючи на увазі, що встановлення критеріїв відбору матеріалів для наукової інформації в галузі суспільних наук, зокрема, літературознавства, справа значно складніша, ніж у технічних науках. Обговорення заслуговують також питання організації матеріалів у бібліографічних посібниках різних типів, методика опрацювання допоміжного апарату, питання організації прикнижкової бібліографії

відповідно до характеру і типу видань письменницької спадщини та літературознавчих і літературно-критичних видань, органічною і обов"язковою частиною яких вона має стати.

Недостатня увага до теоретичних і методичних питань літературної бібліографії як допоміжної дисципліни літературознавства проявляється і в тому, що за останні роки в Україні була захищена лише одна дисертація з проблем літературної бібліографії /Т.В.Сілкової/.

Подальшому піднесенню української літературознавчої бібліографії сприятиме поглиблене вивчення історії її розвитку у дожовтневий період і в радянський час, а також на сьогоднішньому етапі, висвітлення ролі окремих бібліографів у розвитку літературознавчої бібліографії.

До сфери уваги істориків української літературної бібліографії необхідно включити маловідомі матеріали про бібліографічне дослідження української літератури за межами України - на західноукраїнських землях, а також в зарубіжних країнах. Необхідно також виявити, вивчити та узагальнити архівні матеріали, що потребує окремої наполегливої роботи.

Основний зміст дисертації викладено в таких публікаціях автора:

1. Барви рідної мови: Реком. бібліогр. покажч. /Мін-во культури УРСР. Держ. респ. б-ка УРСР ім.КПРС; Скл. О.О.Федотова. - К.: ДРБ УРСР ім.КПРС, 1990. - 30 с.

2. Художня література. Критика. Літературознавство. 1990: Реком. бібліогр. покажч. /Мін-во культури України. Держ. респ. б-ка УРСР ім.КПРС; Скл. О.О.Федотова. - К.: ДРБ УРСР ім.КПРС, 1991. - 64 с.

3. Душа тисячоліть шукає себе в слові: Історія України у творчості українських письменників: Реком. бібліогр. покажч. /Мін-во культури України. Держ. б-ка України; Скл. О.О.Федотова. - К.: ДБУ, 1992. - 32 с.

4. Пізнати свій народ, а в народі - себе: Історія України в творчості українських письменників XIX - поч. XX ст.: Реком. бібліогр. покажч. /Мін-во культури України. Держ. б-ка України; Скл. О.О.Федотова. - К.: ДБУ, 1992. - 20 с.

5. Художня література. Критика. Літературознавство. 1991: Реком. бібліогр. покажч. /Мін-во культури України. Держ. б-ка України; Скл. О.О.Федотова. - К.: ДБУ, 1992. - 52 с.

6. Антонич Богдан-Ігор: Бібліогр. ст. // Повернуті імена: Реком. бібліогр. покажч. /Держ. б-ка України; Авт.-скл. ст. О.О.Федотова. - К.: ДБУ, 1993. - Вип.І. - С.15-21.

7. Мітугіна О.О. Деякі аспекти становлення теорії та методики науково-допоміжної літературної бібліографії в Україні у 20-30-х рр. XX ст. // Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції 22-24 вересня 1993 року "Бібліотека і бібліотечна професія в умовах інформатизації суспільства" /Мін-во культури України. Київський держ. ін-т культури. - К., 1993. - С.80-82.

8. Саміленко Володимир Іванович: Бібліогр. ст. // Повернуті імена: Реком. бібліогр. покажч. /Держ. б-ка України; Авт.-скл. ст. О.О.Федотова. - К.: ДБУ, 1993. - Вип.І. - С.96-101.

9. Федотова О.О. Внесок В.Дорошенка в українську літературну бібліографію // Тези XXУ звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів факультету бібліотечно-інформаційних систем за 1993-1994 навч. рік. /Мін-во культури України. Київський держ. ін-т культури, фак-т бібл.-інформ. систем. - К., 1994. - С.52-54.

10. Федотова О.О. Науково-допоміжна літературна бібліографія в Україні у перше пореволюційне п"ятнадцятиліття // Питання культурології: Міжвідомчий зб. № 13 /Мін-во культури України. Київський держ. ін-т культури. - К., 1994. - Ч.П. - С.51-59.

11. Федотова О.О. Про деякі аспекти бібліографічної діяльності українського вченого Зенона Кузелі // Тези науково-практичної конференції "Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні /Мін-во культури України. Держ. іст. б-ка України. - К.: ДІБ, 1994. - С.157-158.

Фед това О.О. Становление и развитие украинской научно-вспомогательной литературной библиографии в 20-30 х гг. XX столетия.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 17.00.08- теория и история культуры, Киевский гос. ин-т культуры, Киев,1995.

В диссертации рассматриваются основные закономерности развития украинской научно-вспомогательной литературной библиографии с точки зрения литературоведческого, библиографического, исторического и культурологического понимания проблемы.

Установлено, что:

1. Наибольших успехов научно-вспомогательная литературная библиография достигла в 20 х гг. XX столетия. Существование ряда центров, которые занимались библиографической деятельностью в области художественной литературы и литературоведения способствовало созданию множества библиографических пособий. Библиография на данном этапе была свободна от идеологии, основная часть украинских исследователей руководствовалась в своей работе объективными научными критериями.
2. Трагические события 30 х гг. XX столетия, наступление на Украинскую Академию Наук, репрессии против выдающихся деятелей науки и культуры привели к тому, что отечественное литературоведение литературная библиография почти на два десятка лет оказались в состоянии полного анабиоза.
3. Упадок научно-вспомогательной литературной библиографии в 30 х гг. XX столетия на территории Украины не был окончательным, поскольку значительная работа в области украинской литературоведческой библиографии проводилась в Галичине и в эмиграции.

Ключові слова:
українська науково-допоміжна літературна бібліографія, 20-30 ті рр. XX ст., становлення, розвиток.

Fedotova O.O. The Formation and Development of the Ukrainian scientifik subsidiary Literary Bibliography in the 20-30 th of the twentieth Century.

The Thesis of competition for the Bachelor of Historical Science (speciality 17.00.08) - The Theory and History of Culture, Kiev State Institute of Culture, Kiev, 1995.

The thesis looks through the basic laws of the development of the Ukrainian scientific subsidiary literary bibliography from the point of view of literary bibliographical historical and cultural understanding of the problem.

It is established:

1. The scientific subsidiary literary bibliography has succeeded much in the 20 th of the twentieth century. Having a number of centres which studied bibliography in fiction and history and criticism of literature which helped to create a lot of bibliograghical textbooks. The bibliography of this period was free of ideology, the main part of Ukrainian investigators used objective and scientific values.
2. The tragical events of the 30 th of the twentieth century, the attac to the Ukrainian Academy of Science and repressions against the outstanding people of science led the national literary science and literary bibliography to state of full anabiosis during two decades.
3. The decadence of the scientific literary bibliography in the 30 th of the twentieth century in the territory of Ukraine didn't put the end to this science because much work in the fields of the Ukrainian literary bibliography took place in Galichina and abroad.

Підписано до друку: 24.03.95 р. Формат 60×84 1/16 -
Об'єм 0,8 д.а. Зам-N 50 - Тираж 100 примірників.

Державне комунальне поліграфічне підприємство "Тираж"
м-Київ